

DE SLAGEN VAN SURINAME, DEEL VII: SUBFAMILIE
XENODONTINAE (GENERA CLELIA EN DIPSAS).

Door: A. Abuys, Jukwerderweg 31, 9901 GL Appingedam.

Inhoud: Het genus *Clelia* - Het genus *Dipsas* -
Literatuur.

HET GENUS *CLELIA* FITZINGER, 1826

Dit genus telt tenminste 6 soorten. Eén daarvan is *Clelia clelia*, die twee ondersoorten heeft. In Suriname komt alleen de ondersoort *Clelia clelia clelia* voor.

Algemene gegevens en kenmerken van het genus.

Kop: Deze loopt ietwat spits toe, is gestroomlijnd en gaat zonder merkbare afscheiding over in het lichaam.

Romp: Slank, cilindervormig met glanzende, gladde schubben.

Leefwijze: Deze slangen zijn dagjagers. Ze leven voornamelijk terrestrisch, maar worden vaak ook aangetroffen in struiken en ondergroei van bomen.

Biotoop: Het zijn echte bewoners van zowel het savannebos als van het hoogbos. Ze komen echter ook voor in cultuurgebieden met bossages.

Voedsel: Hun prooi bestaat voornamelijk uit hagedissen en slangen. Vooral gifslangen (*Bothrops* en *Lachesis*) vormen de hoofdschotel van het menu, maar ook kleine zoogdieren worden niet versmaad.

Voortplanting: Deze slangen zijn ovipaar en leggen ca. 16 eieren.

Clelia clelia clelia (Daudin, 1803)

Nederlandse naam: Mussurana

Engelse naam: Black cribo, Black tree snake,
Mussurana

Surinaamse naam: Todoman sneki.

Maximum lengte: Ca. 3 m.

Beschubbing: Dorsalen in 17 of 19 rijen, in elke schub 2 apicale groefjes; 205 tot 240 ventralen; 60 tot 83 subcaudalen; een enkele anaalschub; 1 preoculaar schild; 2 postoculaarschilden; 1 loreaalschild; 7 supralabialen, waarvan de derde en vierde de oogkas raken; 2+3 temporalen.

Kenmerken: Zie ook de algemene gegevens voor het genus. De rug(-kant) is bruinzwart tot grijszwart met een blauwachtige glans. De buik is glanzend vuilwit, terwijl de onderkant van de staart grijs is en soms gevlekt. Jonge dieren zijn roodbruin met een zwarte kop. Baby's hebben zelfs nog een witte band of vlek in de nek. Hierdoor kunnen ze wel eens aangezien worden voor de *Pseudoboa coronata*. De mussurana is verder een echte opisthoglyfe slang; dit betekent dat de achter in de bovenkaak geplaatste tanden zijn verlengd en voorzien van een groef die in verbinding staat met een gifklier).

Verspreidingsgebied: Vanaf Brits Honduras en Guatemala tot en met Ecuador, en wel ten westen van de Andes. Verder het gehele vasteland van Zuid Amerika ten oosten van de Andes tot en met het noordelijk deel van Argentinië en Uruguay.

Vindplaatsen in Suriname: 1. Omgeving Paramaribo

(Celosterrein en cultuurtuin); 2. Bosbivak te Zanderij; 3. Lelydorp; 4. bij de Raleighvallen (ca. 4 km voor de Voltzberg, langs het pad).

Bijzonderheden: Deze slang is zeker niet agressief. Meerdere keren ving ik er één en dan kon ik haar zo vastpakken, zonder dat zij beet. Eénmaal zag ik een slang rondkruipen onder de takken en overwoekeringen van een omgevallen boom. Het was ongeveer half tien in de morgen (16 april 1980), op ca. 4 km van de Voltzberg. Het dier was kennelijk op jacht en ging zo op in zijn bezigheid, dat ik het rustig kon observeren en oppakken. Eenieder van het aanwezige gezelschap kon het dier nu van dichtbij bekijken en zelfs toen het dier vrij om de nek van één van hen hing maakte het geen aanstalten om te vluchten. Ook toen iemand de slang alleen bij de nek vastpakte en haar omhoog hield om de lengte te bepalen maakte zij weinig misbaar. Toen wij het dier weer vrij lieten, vervolgde het ietwat gehaast zijn weg. Debet aan het rustige gedrag van het dier was ook de wijze van vangen en behandelen. Mijn ervaring is, dat bij een humane en rustige (niet hardhandige) wijze van vangen, een aantal soorten (niet alle) weinig agressiviteit of vluchtneigingen vertonen.

Dat de mussurana een echte slangenjager is blijkt wel uit het hiernavolgende. Ik had eens een keer zonder er bij na te denken, een *Pseustes poecilonotus polylepis* in één zak gedaan bij een even eerder gevangen mussurana. Beide dieren waren van nagenoeg gelijke afmeting (ca. 110 cm), alleen de *Pseustes* was iets slanker. Toen ik na een paar uur de slangen wilde fotograferen en ik er een uit de zak wilde halen, bleek alleen de mussurana er nog maar in te zitten, echter wel duidelijk dikker.

De mussurana is een echte "opisthoglyfe" slang, maar daarnaast ook een slang die zijn prooi door middel van wurging doodt, iets wat een "opisthoglyfe" slang niet doet. De wijze van wurgen is bij de mussurana opvallend. Omdat zijn prooi voornamelijk uit (gif-) slangen bestaat, is zijn wurgwijze daaraan aangepast. Overdag zoekt deze slang slapende soortgenoten op, grijpt ze achter de kop, trekt ze uit hun opgerolde toestand vandaan en windt zijn eigen lichaam in z'n geheel als een spiraal om het andere lange lijf. Tijdens de wurging zal de mussurana meerdere malen bewust met zijn achter in de bek geplaatste giftanden in zijn prooi bijten. De spiraalachtige wurgwijze (de boa's en pythons gebruiken maar enkele windingen) past de slang in eerste instantie ook toe op kleine zoogdieren. Heeft hij zo'n prooi eenmaal goed omklemd, dan zullen de loze windingen vanzelf oplossen. Ook hier zal de mussurana tegen het einde van de wurging, wanneer de prooi maar net dood is, alsnog gif in het lichaam van het prooidier brengen. De slang doet dit door met zijn giftanden een aantal malen op verschillende plaatsen in de prooi te bijten. Naar alle waarschijnlijkheid heeft dit instinktieve bijtgedrag bij een prooi, die door de wurging al gedood is, meer te maken met het spijsverteringsproces dan als een middel om de prooi te doden of te verlammen. Immers het ingebrachte gif doet de spijsvertering in het inwendige van de prooi aanvangen, voordat de verteringssappen van de maag doorgedrongen zijn. Dit is dus een dubbelwerkend en daardoor sneller verteringsproces. Jammer dat de mussurana op de B.U.D.-lijst voorkomt. Het is als terrariumdier een interessante en gemakkelijk te houden slang.

Zelf heb ik een mussurana bijna zeven jaar in

een terrarium gehad. Bijna twee jaar in Suriname (1973 tot en met 1975) en daarna vijf jaar in Nederland (1976 tot en met 1980). Doordat het dier (door mijn eigen domme schuld) in de winter ontsnapte en in de koude terecht kwam, kon hij van de lijst van geregistreerde B.U.D.-dieren worden geschrapt.

HET GENUS *DIPSAS* LAURENTI, 1768

Dit genus telt in totaal 31 soorten, waarvan er in Suriname 5 voorkomen: *Dipsas catesbyi*, *Dipsas copei*, *Dipsas indica indica*, *Dipsas pavonina* en *Dipsas variegata variegata*.

Algemene gegevens en kenmerken:

Kop: Deze is stomp, ietwat rond met een korte snuit en gaat zeer duidelijk over in de dunne nek.

De slangen hebben grote ogen met een kromme, verticale pupil. De onderkaak is verstevigd door een gedeeltelijke vergroeiing van de kin-schubben en de afwezigheid van de kingroef. Dit heeft te maken met de aanpassing aan het voedsel (zie ook "voedsel"). Een andere aanpassing hieraan zijn de sterk verlengde voorste tanden van de onderkaak.

Romp: Het lichaam is lang en slank en zijdelings afgeplat, terwijl de hele rij vertebrale schubben (middelste rij rugschubben) groter zijn dan de rest. De schubben zijn glad.

Voor de vijf Surinaamse soorten geldt: 13 of 15 rijen dorsalen en een enkele anale schub.

Staart: Deze is lang en niet afgeplat.

Leefwijze: Deze slangen zijn nachtjagers en leven arboreaal. Ze jagen voornamelijk in de donkere bos ook wel eens overdag jagend aangetroffen. Het zijn traag bewegende slangen.

Biotoop: Het zijn echte bosbewoners, die wel eens

Fig. 1. *Clelia clelia clelia*, juv.
Foto: J. Moonen.

Fig. 2. *Dipsas catesbyi*. Foto: A. Abuys.

afdwalen naar kostgrondjes aan de bosrand. Ze verblijven in gaffels van boomtakken of in grote bromelia's en dergelijke.

Voedsel: Vooral huisjesslakken en naaktslakken; maar zachte engerlingen, te vinden in vermolmd hout, andere weekdieren en soms zelfs bosmieren worden ook genuttigd.

De huisjesslakken worden op een speciale manier behandeld. Door de eerder genoemde aanpassingen kan de slang met enige moeite het slakkenlichaam uit het huisje halen. Hiervoor zal de slang eerst hetschelpenhuis klem moeten zetten. Dat doet hij door middel van een winding van zijn lichaam en een of ander obstakel, meestal de gaffel van een tak. Is de huisjesslak eenmaal klem gezet, dan steekt de slang z'n verstevigde onderkaak zo ver mogelijk in de opening van het slakkenhuis en boort zijn verlengde voorste onderkaaktanden diep in het slakkenlichaam. Met een draaiende beweging van zijn kop, trekt de slang het slakkenlichaam uit zijn huis. Bij deze actie is de slang door al het slijmschuim niet in staat om lucht te happen. Zijn grote longzak helpt hem door dit probleem heen. Het hinderlijke slijm zal hij zo snel mogelijk proberen kwijt te raken door met zijn kop overal langs te wrijven en indien er water aanwezig is, door veel te drinken.

Voortplanting: Ovipaar. Er worden 2 tot 6 eieren gelegd.

Dipsas catesbyi (Sentzen, 1796).

Engelse naam: Catesby's snake, Brown-saddled snake.

Maximum lengte: Ca. 70 cm.

Beschubbing: Dorsalen in 13 rijen; 172 tot 194 ventralen; 89 tot 114 subcaudalen; een enkele anaalschub; 2 preoculaarschilden; 1 postocu-

laarschild; 1 loreaalschild; 8, soms 9 supra-labialen, waarvan de vierde en vijfde de oogkas raken; 10 sublabialen; 1+2 temporalen.

Kenmerken: Zie ook de algemene gegevens voor het genus.

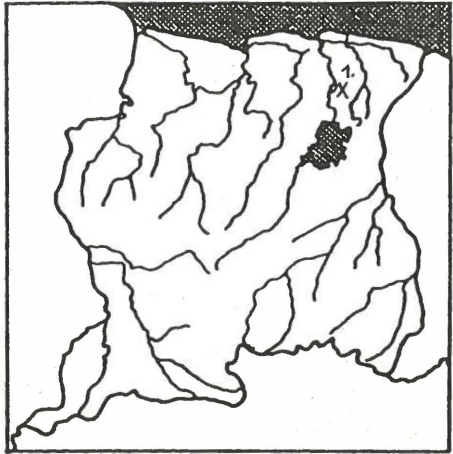
Om de snuit bevindt zich een onregelmatige, smalle witte band en achter het oog een langwerpige witte vlek. De donkerbruine tot zwarte vlekken boven op de rug, zijn smaller dan op de flanken. De donkere vlekken zijn omrand met wit. De basiskleur is lichtbruin en vormt smalle banden op de flanken die boven op de rug breed uitdijen tot een soort ruitvorm. De buik is vuilwit of crèmekleurig, aan de beide randen onderbroken door uitlopers van de vlekken, waardoor een regelmatig zwart-wit patroon ontstaat.

Bij de staart lopen de donkere vlekken er onder door, waardoor ze donkere cq. zwarte banden vormen.

Verspreidingsgebied: Het gehele Amazone gebied ten oosten van de Andes, met als noordelijke grens de kust van Venezuela en als zuidelijke grens noord Bolivia en de zuidelijke helft van Brazilië.

Vindplaatsen in Suriname: 1. Jodensavanne.

Bijzonderheden: Ik heb weinig ervaring met deze slang. Het enige exemplaar dat ik in handen kreeg werd gevangen bij de Jodensavanne.

Dipsas copei (Günther, 1872).

Maximum lengte: Mij onbekend.

Beschubbing: Dorsalen in 15 rijen

Kenmerken: Zie ook de algemene gegevens van het genus.

Van deze slang zijn maar weinig gegevens bekend. Het enige houvast is, dat hij tot de *catesbyi*-groep hoort en qua tekening veel overeenkomsten vertoont met *Dipsas catesbyi*. Een belangrijk verschil is dat deze soort 15 rijen dorsalen heeft, tegen *Dipsas catesbyi* 13.

Verspreidingsgebied: Het zuiden van Venezuela en de Guyana's.

Vindplaatsen in Suriname: Zelf heb ik deze soort in Suriname niet gevonden.

Dipsas indica indica Laurenti, 1768.

Maximum lengte: Ca. 105 cm.

Beschubbing: Dorsalen in 13 rijen; 180 tot 204 ventralen; 102 tot 106 subcaudalen; een enkele anaalschub; 1 of 2 preoculaarschilden; 2 postoculaarschilden; 1 loreaalschild; 9 supralabialen, waarvan de vijfde en zesde schub het oog raken; 14, 15 of 16 sublabialen; 1+3 of 2+3 temporalen.

Kenmerken: Zie ook de algemene gegevens van het genus.

Het achtergedeelte van de kop kan gemarmerd zijn met zwart en wit of geel. De basiskleur is grijsbruin met grote, zwarte, zadelvormige vlekken. De vlekken zijn aan de buikzijde het grootst. Aan de buikzijde bevinden zich ook nog gele vlekken, die precies tussen de hoeken van de grote vlekken liggen. De buik is chocolade-bruin.

Verspreidingsgebied: Het stroomgebied van de Amazone, Colombia, de Guyana's, Ecuador en Peru.

Vindplaatsen in Suriname: Zelf heb ik deze soort in Suriname niet gevonden.

Dipsas pavonina Schlegel, 1837.

Maximum lengte: Ca. 75 cm.

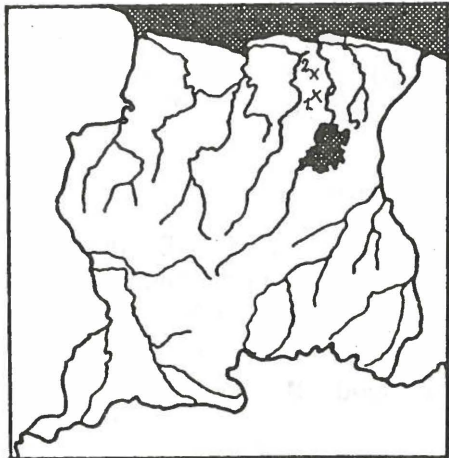
Beschubbing: Dorsalen in 13 rijen; 205 tot 219 ventralen; 125 tot 130 subcaudalen; een enkele anaalschub; 2 preoculaarschilden; 2 postoculaarschilden; geen loreaalschild; 10 soms 11 supralabialen; 1+2 (soms 2+2 of 1+1) temporalen.

Kenmerken: Zie ook de algemene gegevens van het genus.

Op de kop bevinden zich wat verspreide witte vlekjes en op de rug grote, ronde, zwarte vlekken. Het gedeelte van de vlek midden op de rug is breder dan dat gedeelte op de flanken. De basis kleur is lichtbruin, terwijl de buik vuilwit tot grijswit is.

Verspreidingsgebied: De noordelijke helft van Zuid Amerika ten oosten van de Andes.

Vindplaatsen in Suriname: 1. Omgeving Zanderij; 2. Langs de Palisadeweg in Lelydorp.

Dipsas variegata variegata (Duméril, Bibron & Duméril, 1854).

Engelse naam: Many-banded snake.

Maximum lengte: Ca. 70 cm.

Beschubbing: Dorsalen in 15 rijen; 179 tot 196 ventralen; 82 tot 99 subcaudalen; een enkele anaalschub; 1 (soms geen) preoculaarschild; 2 postoculaarschilden; 1 (klein) loreaalschild; 8 of 9 supralabialen; 2+2 of 2+3 of 1+2 temporalen.

Kenmerken: Zie ook de algemene gegevens van het genus.

De basiskleur is lichtbruin (zandkleurig) en is vaak ook terug te vinden in het midden van de vlekken, als een lichter centrum. De vlekken lopen niet over het midden van de rug heen. De kleur is bruin tot donkerbruin met een vage, smalle, gele rand. Op de flanken bevindt zich tussen de grote vlekken telkens een kleinere, donkere vlek. De buik is gelig-wit met verspreide grijsbruine vlekjes.

Verspreidingsgebied: Venezuela, Guyana's, Ecuador en Peru.

Vindplaatsen in Suriname: Zelf heb ik deze soort in Suriname niet gevonden.

LITERATUUR

Dowling, H.G. & W.E. Duellman, 1974-1978. Systematic Herpetology: A Synopsis of Families and Higher Categories. HISS Publications, Publ. Herp., No. 7: i-vii, 1-118.3, I-VIII.

Hoogmoed, M.S., 1979. The Herpetofauna of the Guiana Region. In: Duellman, W.E. (Ed.): The South American Herpetofauna: Its origin, evolution, and dispersal. Mus. Nat. Hist., Univ. Kansas Monogr., No. 7: 241-279.